

ЗАХТЈЕВ ЗА ДАВАЊЕ САГЛАСНОСТИ НА ИЗВЈЕШТАЈ О УРАЂЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Шифра за идентификацију дисертације: 2877/14

Шифра УДК (бројчано): 821.112.2-312.6.09

Web адреса на којој се налази извјештај Комисије о урађеној докторској дисертацији:

www.ffuis.edu.ba

СЕНАТУ УНИВЕРЗИТЕТА У ИСТОЧНОМ САРАЈЕВУ

Молимо вас да, у складу са чланом 149. Закона о високом образовању, (Службени гласник РС број 73/10, 104/11, 84/12, 108/13 и 44/15) дате сагласност на урађену докторску дисертацију:

Назив дисертације: ***Поетика дневничког романа***

Научна област УДК (текст): Теорија и историја књижевности са херменеутиком, које су усредсређене на њемачки аутобиографски роман

Презиме и име кандидата: **мр Александар Петровић**

Ментор и састав комисије за оцјену дисертације:

1. Др Рада Станаревић, ванредни професор, Специфичне књижевности – Њемачка књижевност, Филозофски факултет Пале, Универзитет у Источном Сарајеву, ментор;
2. Др Анђелка Крстановић, доцент, Специфичне књижевности – Њемачка књижевност, Филолошки факултет Бањалука, Универзитет у Бањој Луци и
3. Др Јован Делић, редовни професор, Српска књижевност, Филолошки факултет Београд, Универзитет у Београду.

Главни допринос дисертације:

Докторска дисертација мр Александра Петровића *Поетика дневничког романа* истражује најзначајније њемачке дневничке романе 20. вијека, почевши са Рилкеовим остварењем *Записи Малтеа Лауридса Бригеа* и завршавајући са данашњим примјерима овог жанра у склопу интернет-књижевности, као што су блогови А. Н. Хербста и К. Хека. Рад је допуњен и увидом у дневничке романе српских писаца, и то Милоша Црњанског са *Дневником о Чарнојевићу* и Борислава Пекића са дјелом *Године које су појели скакавци*, да би кандидат на крају рада освијетлио и допринос српских аутора и теоретичара на пољу твитер-књижевности, међу којима се посебно истиче Драган Бабић. Дисертација мр А. Петровића је оригинални научни рад из више разлога. Први је тај што је ово рад компаративног карактера. Иако германиста, кандидат истражује напоредно са њемачким дневничким романима и сродна остварења српске књижевности прве и друге половине 20. вијека. Кандидат, осим тога, и сам појам поетике проширује тако што у разматрање узима како подручје опште тако и књижевне историје, тј. посматра одабране дневничке романе и у склопу највећих историјских збивања као што су Први и Други свјетски рат, Вијетнамски рат и студентски протести 1968, и унутар књижевних епоха и изама, као што су модерна, симболизам, експресионизам, авангарда и сл.

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Презиме и име кандидата : мр Александар Петровић

Назив завршеног факултета: Филолошки факултет у Београду

Одсјек, група, смјер: Њемачки језик и књижевност

Година дипломирања: 2005.

Назив специјализације: -

Назив магистарске тезе: Митски симболи у романима Макса Фриша

Научно подручје: Њемачка књижевност

Година одбране: 2011.

Факултет и мјесто: Филозофски факултет Пале

Објављени радови кандидата:

1. „*Noto Faber* Макса Фриша и антички мит“ / Зборник радова са научног скупа *Наука и традиција*, том 1, Пале: Филозофски факултет, 2013, стр. 509–515.

2. „Идентитет у романима Макса Фриша између модерне и постмодерне / *Радови Филозофског факултета*, Пале 2013, стр. 227–236.

3. Есејизам и ескапизам Петера Хандкеа од *Моравске ноћи* до *Покуса о Тихом мјесту*, *Радови Филозофског факултета*, Пале 2014, стр. 119–126.

Назив и сједиште организације у којој је кандидат запослен: Филозофски факултет Пале

Радно мјесто: Виши асистент

Потврђујемо да кандидат испуњава услове утврђене чланом 149. Закона о високом образовању (Службени гласник РС број 73/10, 104/11, 84/12, 108/13 и 44/15).

У прилогу достављамо:

- Извјештај Комисије о оцјени урађене докторске дисертације;
- Приједлог одлуке Наставно-научног вијећа Филозофског факултета Пале о усвајању извјештаја Комисије за оцјену урађене докторске дисертације.

Д Е К А Н

Доц. др Драга Мاستиловић

Телефон/факс: + 387 (0)57 223 479, 227 410, Адреса: Алекс Шантића 1 71420 Пале, е-пошта: filozof@paleol.net, <http://www.ffuis.edu.ba>
Telefon/faks: + 387 (0)57 223 479, 227 410, Adresa: Alekse Šantića 1 71420 Pale, e-pošta: filozof@paleol.net, <http://www.ffuis.edu.ba>
Број: 766/18

Датум: 13. 3. 2018. године

На основу члана 71. Закона о високом образовању Републике Српске (“Службени гласник Републике Српске”, број 73/10, 104/11, 84/12, 108/13, 44/15 и 90/16) и члана 57. Статута Универзитета у Источном Сарајеву (број 01-С-294-III/11, 01-С-250-Х/12, 01-С-41-ХVII/13, 01-С-198-ХХ/13, 01-С-44-ХVII/13 и 01-С-419-ХХХIV/14), Наставно-научно вијеће Филозофског факултета Пале, на 250. сједници, одржаној 13. марта 2018. године, донијело је

ПРИЈЕДЛОГ ОДЛУКЕ

о извјештају Комисије за оцјену и одбрану докторске дисертације
кандидата мр Александра Петровића

I

Усваја се извјештај Комисије за оцјену и одбрану докторске дисертације
Поетика дневничког романа кандидата мр Александра Петровића, у саставу:

1. Др Рада Станаревић, ванредни професор, Специфичне књижевности – Њемачка књижевност, Филозофски факултет Пале, Универзитет у Источном Сарајеву, ментор;
2. Др Анђелка Крстановић, доцент, Специфичне књижевности – Њемачка књижевност, Филолошки факултет Бањалука, Универзитет у Бањој Луци и
3. Др Јован Делић, редовни професор, Српска књижевност, Филолошки факултет Београд, Универзитет у Београду.

II

Коначну одлуку о усвајању извјештаја Комисије за оцјену и одбрану докторске дисертације *Поетика дневничког романа* кандидата мр Александра Петровића, донијеће Сенат Универзитета у Источном Сарајеву.

ПРЕДСЈЕДНИК ВИЈЕЋА

Доц. др Драга Мاستиловић

Доставити:

- Сенату Универзитета;
- Кандидату;
- Комисији (1-3);
- У досије;
- У списе;
- Архиви.

Одлуком Наставно-научног вијећа Филозофског факултета Пале, Универзитета у Источном Сарајеву, број 3674/17 од 12. 12. 2017. године именована је Комисија за оцјену и одбрану урађене докторске дисертације кандидата мр Александра Петровића под насловом

Поетика дневничког романа

Комисија¹ је радила у сљедећем саставу:

1. Др Рада Станаревић, ванредни професор, Специфичне књижевности – Њемачка књижевност, Филозофски факултет Пале, Универзитет у Источном Сарајеву, ментор
2. Др Анђелка Крстановић, доцент, Специфичне књижевности – Њемачка књижевност, Филолошки факултет Бања Лука, Универзитет у Бањој Луци, члан
3. Др Јован Делић, редовни професор, Српска књижевност, Филолошки факултет Београд, Универзитет у Београду, члан

Комисија је прегледала и оцијенила докторску дисертацију и о томе подноси Наставно-научном вијећу Филозофског факултета Пале Универзитета у Источном Сарајеву сљедећи

ИЗВЈЕШТАЈ
о оцјени урађене докторске дисертације

1. Значај и допринос докторске дисертације са становишта актуелног стања у одређеној научној области

Докторска дисертација мр Александра Петровића *Поетика дневничког романа* истражује најзначајније њемачке дневничке романе 20. вијека, почевши са Рилкеовим остварењем *Записи Малтеа Лауридса Бригеа* и завршавајући са данашњим примјерима овог жанра у склопу интернет-књижевности, као што су блогови А. Н. Хербста и К. Хека. Рад је допуњен и увидом у дневничке романе српских писаца, и то Милоша Црњанског са *Дневником о Чарнојевићу* и Борислава Пекића са дјелом *Године које су појели скакавци*, да би кандидат на крају рада освијетлио и допринос српских аутора и теоретичара на пољу твитер-књижевности, међу којима се посебно истиче Драган Бабић.

Дисертација мр А. Петровића износи 213 компјутерских страница, она има бројна поглавља која се гранају у више потпоглавља. Садржај је у основи сљедећи: Увод (стр. 4–10), Дух и историја (11–27), Вододјелница: фикција (28–37), Поетика и жанр (38–62), Приповиједање (63–79), Претходна истраживања дневничког романа (80–

¹Комисија има најмање три члана од којих најмање један није у радном односу на Универзитету

88), Истраживање (89–175), Синтеза (176–196), Закључци (197–202), Литература (204–213). Централно мјесто у дисертацији, у обиму од 85 страница, заузима анализа корпуса, који обухвата десет (углавном) хронолошки поређаних дневничких романа: Rainer Maria Rilke: *Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge* (1910.), Милош Црњански: *Дневник о Чарнојевићу* (1921.), Robert Walser: *Jakob von Gunten* (1909.), Max Frisch: *Stiller* (1954.), и *Homo faber* (1957.), Uwe Johnson: *Jahrestage* (1970–1983), Bernward Vesper: *Die Reise* (1977.), Борислав Пекић: *Године које су појели скакавци* (1988–1990), Alban Nikolai Herbst: *Die Dschungel. Anderswelt* и Claus Heck: *Aleatorik*. Излагање је пропраћено бројним цитатима из самих романа, као и из научне и стручне литературе, чије изворе кандидат уредно наводи непосредно након цитирања, што је новији начин рада, који за посљедицу има то да се цитирани извори не могу бројчано утврдити. Рад има више ликовних прилога. На страни 36 приложена је илустрација о односу стварног дневника и дневничког романа кроз призму аутора, приче и читаоца, на странама 61 и 62 приказана је илустрација једног твитер-профила, односно изглед једног твита, на стр. 159 дат је снимак насловне стране књижевног блога www.litblogs.net (стање 05. 07. 2017), на стр. 162 приказан је изглед Хербстове странице <http://albannikolaiherbst.twoday.net>, на стр. 166 приказан је изглед блога aleatorik.eu (стање 05. 05. 2017), и на стр. 170 је приказана насловна страна твитер-профила Ота Олтвањија (стање 05. 07. 2017). Библиографија је разврстана на примарну и секундарну литературу, а посебно су наведени рјечници, лексикони, дигитални и интернет-извори. Литература није нумерисана, а заокружена је и задовољавајућа, тим прије што садржи управо оне писце и оне филозофе, теоретичаре и духовнике, који се у раду анализирају и чији су ставови у обликовању дисертације релевантни, односно пресудни.

2. Оцјена да је урађена докторска дисертација резултат оригиналног научног рада кандидата у одговарајућој научној области

Дисертација мр А. Петровића је оригинални научни рад из више разлога. Први је тај што је ово рад компаративног карактера. Иако германиста, кандидат истражује напоредно са њемачким дневничким романима и сродна остварења српске књижевности прве и друге половине 20. вијека. Кандидат, осим тога, и сам појам поетике проширује тако што у разматрање узима како подручје опште тако и књижевне историје, тј. посматра одабране дневничке романима и у склопу највећих историјских збивања као што су Први и Други свјетски рат, Вијетнамски рат и

студентски протести 1968, и унутар књижевних епоха и изама, као што су модерна, симболизам, експресионизам, авангарда и сл. Његове анализе одабраних романа представљају уједно и портрете самих аутора, пошто сазнајемо најважније податке из њиховог живота. Кандидат исто тако у теоријска тумачења ове специфичне врсте романа базираног на дневничким записима уноси, или, боље рећи, уопштено своје излагање осмишљава и оплемењује духовно-религиозним погледима знаменитих личности (Јасперс, Јустин Поповић) на 20. вијек, као што у задатим дјелима утврђује и разне облике трансценденције испољене путем митских симбола и архетипа колективног несвјесног (Фројд, Јунг).

У складу с тим је и специфична композиција докторске дисертације А. Петровића. Главни њен дио, а то је анализа корпуса од десет одабраних дневничких романа, уоквирен је прописаним уводом и закључком, али је кандидат увео још један оквир са поглављима која обрађују суштинска питања епско-романескне књижевности: фикцију/нефикцију (К. Хамбургер, Женет), специфичност жанра (Бахтин, Дерида, Хербст), дискурс (Рикер), технике нарације (Штанцел, Женет) – на почетку рада (стр. 11–79), и однос између реалног и фиктивног приповједача, питање отвореног краја дневничког романа и улоге читаоца у његовом довршавању (Хербст) – на крају рада (стр. 176–196). Пошто се и сам опробао као приповједач и блогер (аутор интернет-дневника), кандидату је пошло за руком да својим научним излагањима да извјесну умјетничку форму уоквиреног казивања, што овај његов иначе тематски широк рад чини не само компактним него и интересантним за читање.

Трећи разлог због којег је дисертација оригинална јесте чињеница да кандидат детаљно и са одличним познавањем образлаже и тумачи сва термилошка и теоријско-техничка питања, али и социолошко-комуникациону улогу дневничке књижевности на интернету, како блога тако и твитер-романа.

3. Преглед остварених резултата рада кандидата у одређеној научној области

Појединачну анализу дневничких романа кандидат отпочиње пошто је претходно (у одјељку „Од теорије ка анализи“, стр. 90–96) утврдио основне елементе по којима ће се даље равнати. Већ приликом избора дјела за корпус кандидат се руководио идејом да то буду примјери који књижевни жанр дневничког романа доводе до самих граница издјљивости, будући да почетком 20. вијека, у склопу модерне као макростилске формације, наступају аутори који имају пуну поетичку самосвијест о тексту као артефакту, што води ка проблематизацији односа између фикције и

вантекстуалне стварности. Поред тога кандидат у корпусу разматра примјену дневника као нефиктивног жанра у роману као фикцији, што за собом повлачи и питање односа приповједача у роману и стварног аутора. „Специфичност дневничког романа“, износи А. Петровић, „лежи и у томе што се при употреби дневника ствара јак осјећај увјерљивости да је тај дневник у вези са животом самог аутора“ (стр. 93).

1, 2

Очигледно је дакле да је дневнички роман истовремено и аутобиографски. Прва два представљена романа, Рилкеови *Записи* и Црњанскијев *Дневник*, то потврђују: оба имају пуно аутобиографских црта. Јунак Рилкеовог романа, писац Малте Лауридс Бриге, борави у Паризу на истој адреси на којој је становао и стварни аутор Рилке када је 1902. стигао тамо. Штавише, Рилке је свој роман о Малтеу почео да пише управо за вријеме боравка у Паризу између 1902. и 1906. године. Фиктивни јунак романа и стварни аутор романа су исте животне доби, исти им је и умјетнички позив. Да је Малтеов доживљај Париза истовјетан оном који је стекао реални аутор, потврђује се из његових тадашњих писама насловљених на Лу Саломе и на супругу Клару Вестхоф. Рилке је сопствене записе, износи кандидат, уграђивао у Малтеове записе, међутим многи од њих су неповратно изгубљени, а у Рилкеовој заоставштини их је остао тек мали дио, познат као *Berner Taschenbuch*. Слично је и са Црњанским и са главним јунаком његовог романа *Дневник о Чарнојевићу*. Обојица су млади, имају тек двадесет и неку годину. Јунаку романа је име Петар Рајић, родом је из мађарског дијела тадашње Аустроугарске, Црњански је родом из Чонграда у Мађарској, а у роману се истинито спомиње Сентандреја као мјесто гдје су сахрањени његови преци. Дакле, и писац и његов јунак су потомци оног истог народа који се са патријархом Чарнојевићем 1690. иселио из Србије у Угарску. Роман говори о Првом свјетском рату, у коме обојица на исти начин учествују, и стварни писац и фиктивни јунак: пролазе исти фронт, болују од исте болести, иста им је судбина.

Међутим, и Рилкеов и Црњанскијев дневнички роман имају, супротно од традиционалног реалистичко-миметичког и линеарног начина казивања, једну потпуно нову форму, чија је основна карактеристика фрагментарност, а коју, по мишљењу кандидата, обојица писаца постижу примјеном технике монтаже на до тада непознат начин (стр. 105). Код Рилкеа се фрагментирање структуре дјела испољава не тако што би читалац једноставно могао установити да је један фингирано-фиктивни дневник умонтиран унутар романа, него су распарчани и неповезани исјечци из дневника, а кандидат напомиње да их по броју има 71, умонтирани у дневник и као

такви чине цјелокупан роман. А код Црњанског се тај нелинеарни начин приповиједања чини још комплекснијим и самовољнијим од Рилкеовог, јер се у његовом роману преплићу такорећи двије личности. Једна „реална“, Рајићева, и друга иреална, Чарнојевићева, која пак није само Рајићев алтер его и идеализовани двојник, већ је нешто друго, тешко одредиво, но од велике важности, што се истиче самим тим да се управо симболично име Чарнојевић, а не грађанско име Петар Рајић, нашло у наслову овог младалачког романа Милоша Црњанског.

3

И трећи роман из корпуса Петровићеве дисертације, *Јакоб фон Гунтен*, је аутобиографско-дневничког карактера. Написао га је широј публици мање познат писац швајцарског поријекла, Роберт Валзер, који је једно вријеме живио у Берлину, престоници њемачког Другог царства и, првих деценија 20. вијека, колијевки чувених умјетничких покрета, на челу са експресионизмом. Р. Валзер у Берлину, поред писања, похађа школу за послугу, те и ради као послуга на једном дворцу у близини Берлина. Слично реалном аутору, и његов литерарни јунак Јакоб фон Гунтен је полазник школе за послугу. У формалном погледу Валзеров роман не доноси значајне иновације; довољно је рећи да је сваки дневнички запис уједно и ново поглавље у роману. Но оно чиме се *Јакоб фон Гунтен* издваја јесте да је парадоксалан, баш као што је то и главни лик, који већ у самом свом презимену носи парадокс. Његово „von Gunten“, објашњава кандидат, као да спаја два опречна значења: „von Guten“ (од оних добрих) и „von ganz Unten“ (од оних сасвим на дну). Сходно овом становишту да су они са дна добри, на који начин се заправо негира пуста ничеовска воља за моћи, Валзерово дјело је нека врста изокренутог развојног романа. Умјесто развоја и успона долази до регресије личности, посебно грађанина и грађанског идеала слободе. Опште узев, регресија, иронија и самоиронија упадљива су својства казивања, па је тако, на примјер, аутобиографски лик и уједно наратор у роману, Фон Гунтен, склон да сопствене написе карактерише као будалаштину. Изгледа да је управо због ове изокренуте перспективе Р. Валзер привлачио многе значајне писце свога доба, као што су Кафка и Музил, али је привлачан и у новије вријеме таквим чувеним ауторима као што су Хандке или Елфриде Јелинек.

4, 5

Као писац дневничких романа послвије Другог свјетског рата нарочито се истиче Швајцарац Макс Фриш. За разлику од свог земљака Роберта Валзера који никад није ни писао дневнике, Фришова нефиктивна дневничка проза, за живота објављена у два

тома, а постхумно су изашла још два, спада међу његова најзапаженија дјела. А Фришови романи, иако по тематици и структури комплексни, донијели су аутору због занимљиве фабуле још већу популарност. А. Петровић је свој магистарски рад усмјерио на анализу митских симбола у романима Макса Фриша, док сада, у докторској тези, представља два његова дјела која у себи имају дневничких елемената. То су *Штилер* и *Homo faber*. У центру ових романа јесте питање идентитета, које бива негативно разријешено, што значи да Фриш своје књижевном раду није намијенио васпитну улогу. Напротив, поигравајући се са идентитетима ликова, Фриш и само приповиједање третира као игру. Разголићава приповиједање као илузију и уједно га уводи у заплет и радњу романа, као тематску јединицу. Овај Фришов поступак кандидат с правом упоређује са Брехтовим поступком очуђења или фау-ефекта. Заиста очуђујуће дјелује да се главни јунак истоименог романа, Штилер, одриче свог идентитета, па када га власти због сумње да се бави шпијунажом ухапсе и стрпавши га у затвор затраже да напише извјештај о свом животу, он о себи пише у трећем лицу (Er-Erzählung). Двосмјерност у грађењу овог дјела испољава се у неколико видова: прво, главни лик Анатола Штилера бира себи нови идентитет и издаје се за америчког држављанина Џемса Ларкина Вајта; затим, роман се формално састоји из два дијела: први су Штилерове забиљешке из затвора, а други је поговор државног тужиоца, из чега проистиче да се у роману јављају и два наратора, онај који пише дневник, Штилер, и онај који игра улогу издавача дневника, коментатора, као и учесника у догађајима из дневника, државни тужилац Ролф. И у наредном Фришовом роману обрађена је двосмјерно тема идентитета. Овај пут, за разлику од Штилера који бива приморан да се врати свом правом а нежељеном идентитету, јунак Валтер Фабер је задовољан оним што је, он хоће да потврди исправност свог става да човјек лично влада собом (уп. његово име, изведено из глагола *walten*, што значи владати, управљати) и својим поступцима, да се ствари у животу одвијају случајно а не по неком вишем, митском одређењу, али га читав низ догађаја оповргава у том ставу, све док на крају, тешко болестан, и сам не почне да сумња да баш и није све тако. И по композицији роман је дводјелан, сачињен од двије „станице“: прва је Фаберов извјештај о минулим догађајима, док је друга станица испуњена „његовим биљешкама које су јасно датиране и говоре о непосредним догађајима“ (стр. 131), што самим тим *Homo faber* чини дневничким романом. Осим тога, износи А. Петровић, у другом дијелу романа нарација је измијешана тако да се наизмјенично појављују забиљешке с путовања и забиљешке из болнице, с тим што су ове посљедње

одштампане у курзиву. Овдје, закључује кандидат, дневник није средство искреног исповиједања, него средство самозаваравања. И док је то тако из позиције јунака, за читаоца је Фаберов дневник нешто друго, он је сада „средство сазнавања унутрашњих порива, који се не откривају непосредно, него тумачењем у склопу цјелокупне приче“ (стр. 133).

6

Наредни аутор из Петровићевог корпуса, Уве Јонсон, поријеклом је из Мекленбурга, сјевероисточног дијела Њемачке. Он 1959. прелази у Западни Берлин, затим напушта и тај дио подијељене њемачке државе и одлази у Њујорк, али се ни ту није задржао до краја, већ је задњих десет година живота провео у Енглеској. Сличну животну путању пролази и главна јунакиња његовог романа *Jahrestage*, Гезине Креспал: из Источне Њемачке одлази у Западну Њемачку, одатле иде за Њујорк, и враћа се у Европу, у Праг, таман у моменту када тамо улазе совјетске трупе. Ова монументална тетралогија од преко 1800 страница излази између 1970. и 1983. године. Сама радња романа, прецизира кандидат, траје годину дана, од 21. августа 1967. до 20. августа 1968. У складу с тим, роман има 366 поглавља, колико једна година има дана, што се огледа већ и у наслову дјела: *Jahrestage*, дани у години. У тај дневни(чки) ритам романескне радње уклопљена су збивања у свијету и лична историја, историјска прошлост и судбина једне породице, што је све, у цјелини гледано, аутобиографског карактера. Наиме, Гезине, главна јунакиња, Њемица која живи у Њујорку, сваки дан купује *Newyork Times* и у свој дневник уноси одломке из новина који говоре о текућим политичким збивањима у Америци, о Вијетнамском рату, расним немирима, убиству Мартина Лутера Кинга, студентским протестима. Напоредо с овим документарним новинским уносима у роману се приповиједа и о прошлости Гезинине породице, све тамо до у тридесете године, у вријеме када је рођена та романескна јунакиња, што се пак увелико поклапа са годином и мјестом рођења стварног аутора Јонсона. Два су куриозитета у овом роману. Аутор Уве Јонсон је своју биографију унио у женски лик Гезине Креспал. Ово се ријетко дешава у књижевности, мада таквих примјера има још. И друго, што кандидат детаљно објашњава, реални аутор упада у радњу сопственог дјела, пробија фикцију романа, што доводи до очуђујућег преклапања реалног и фиктивног приповједача. Као илустрацију тога поступка А. Петровић наводи (стр. 137) један дијалог из дјела: Аутор пита: „*Wer erzählt hier eigentlich, Gesine?*“, а она одговара: „*Wir beide. Das weißt du doch, Johnson.*“

7

У анализи слједећег дјела из корпуса кандидат је себи узео у задатак да покаже како је у доба студентске побуне 1968. књижевно стварање те генерације било под пуном доминацијом стварног живота. Тако у Фесперовом роману *Путовање* нема више ни фиктивног јунака, ни измишљених имена за актере у описаним догађајима, ни поклапања догађаја из стварног ауторовог живота са онима у роману. Просто речено: нема више никакве разлике између актера романа и реалног писца Бернварда Феспера, док оно што је он написао више и није роман у традиционалном смислу ријечи. Дјело је остало незавршено због Фесперовог самоубиства, да би неки фиктивни, фингирани, него стварни издавач по имену Јерг Шредер, Фесперов текст од шест стототина страница, допунивши га са стотињак страна преписки, забиљешки, коментара, коректура и сл., штампао под наведеним насловом, додавши у поднаслову необичну али врло тачну жанровску одредницу: роман-есеј. На тај начин је и сам реални издавач постао у неку руку коаутор литерарног путовања једног њемачког шездесетосмаша. У том смислу је Фесперова биографија врло типична за цијелу генерацију. Кандидат је у својој дисертацији своди на елементарне чињенице: „Бернвард Феспер рођен је 1938. у околини Волфсбурга у Доњој Саксонији. Отац му је Вил Феспер, познат као отворени националсоцијалиста и пјесник који је величао нацистичке идеје. О његовом сину се мало зна све до Њемачке јесени, како се назива криза из 1977. године када је отет Луфтханзин авион. Тада његов роман-есеј (...) долази у жижу јавности као аутентично свједочанство о животу цијелог једног круга људи из кога је изникла РАФ. Бернвард Феспер је био маргинална фигура у том кругу, али он је познавао све актере и сви су њега знали. Посебно је био занимљив због тога што су његова бивша жена Гудрун Енслин и њен љубавник Андреас Бадер чинили ударну песницу РАФ-а“ (стр. 144). Улога дрога је у Фесперовом животу била од посебне важности, као средство ширења перцепције, отварања ума, бијега из неиздрживе друштвене стварности (уп. стр. 145), па је првобитно роман био и замишљен као бескрајан опис трипова. У коначној форми овај роман је такав, износи Петровић, да га је практично немогуће сажети и препричати. Као и у свим репрезентативним дјелима авангарде, монтажа је главни градивни принцип овог дјела. „Све је умонтирано: и дневничке биљешке, и описи трипова у њима, и приче из дјетињства, и политички и филозофски есеји, уредничке биљешке, преписка са издавачем, цртежи, рачуни, дописи итд“ (стр. 147), што самим тим тражи једног ангажованог читаоца који ће прво уз велики труд морати да се снађе кроз текст, да би тек након тога потражио и његов смисао.

Наш писац Борислав Пекић ушао је у корпус дисертације са дјелом које говори о ауторовом заточеништву из политичких разлога. Рођен 1930, Пекић за гимназијских дана постаје члан илегалне организације Савез демократске омладине Југославије, због чега 1948. бива ухапшен, а затим осуђен на петнаест година затвора које је лежао у Сремској Митровици. Након студентских протеста 1968, у којима узима удјела, Пекић 1971. емигрира у Лондон, гдје ће 1992. преминути. Док је боравио у затвору, Борислав Пекић је водио дневник и на основу тога написао, између 1987. и 1990, трилогију *Године које су појели скакавци*. Пошто је у основним цртама описао догађаје приказане у овом Пекићевом дјелу, кандидат доноси сљедеће закључке: „Пекић је заправо ауто-издавач сопственог дневника из затвора“. То јест, у писању *Година које су појели скакавци* узет је један стварни дневник који је већ раније и објављиван, те је кроз аутоцитат и прераду „искориштен за стварање дјела које се не може означити ни као мемоар, ни као дневник, ни као роман, а ипак може и као једно и друго и треће“ (стр. 154–155). Кандидат посебно истиче улогу коментара у Пекићевом дјелу, сматрајући их врстом метатекстуалних примјеса. У њима се аутор „позива на своја ранија дјела, на дјела других писаца, на судбине других, значајних личности, али се врло често позива на самог себе у оквиру једног те истог романа, што су све појединачно покушаји усидрења дјела у историју, како колективну и објективну, тако и личну и духовну (уп. стр. 155–156).

9, 10

Мр. А. Петровић на крају корпуса разматра њемачку књижевну сцену на интернету, а та сцена припада већ 21. вијеку, штавише по својој природи она је до те мјере актуелна да нам се приказује управо у оним тренуцима када кандидат о њој исписује своје ретке. Полазећи од групе 22 блогера окупљених на страници litblogs.net, а која је установљена 2004. године, кандидат усредсређује пажњу на најекстремније блогове двојице њемачких аутора: на онај под насловом *Dschungel. Anderswelt*, а пише га Alexander von Ribbentrop, alias Албан Николај Хербст, и онај који се зове *Aleatorik*, а припада Клаусу Хеку. Иако је привукао пажњу највише својим књижевним блогом, Хербст је активан још од 1981, када објављује прву збирку прозних комада *Марлборо* и мало касније и свој први роман *Die Verwirrung des Gemüts*. Затим му 2003. излази роман *Meere*, који је годинама био забрањен јер га је бивша дјевојка оптужила да износи ствари из њеног интимног живота. Овај детаљ упућује на особеност Хербстове поетике, која подразумева мијешање реалности и

фикције, што се пак највише види на блогу. Ту Хербст слободно износи како интимне детаље тако и потпуне измишљотине. Каква је природа Хербстовог блога, оправдано названог *Џунгла*, кандидат илуструје подацима да се на њему од 2004. до данас накупило толико материјала да је морао бити подијељен у осамдесет поглавља. „Ово је у правом и у пренесеном смислу џунгла“, износи кандидат, у којој је свако сналажење као кроз класично дјело у самом старту онемогућено. Истовремено је она и рудник из кога се ископава материјал за дјела у папиру, што је једини начин на који је могуће зарађивати за живот. Та огромна збирка дневничких биљешки, есеја, пјесама, прозних комада, радио драма, коментара заокружена је теоријским концептима о кибернетском реализму и литерарном блоговању“ (стр. 163). Велики значај овог блога кандидат види у томе што је из њега апстрахована књига *Kleine Theorie des literarischen Bloggens*, чије бројне налазе кандидат примјењује и цитира у својим излагањима.

Други аутор, Клаус Хек, рођен 1966. у граду Есену, није ни по чему био познат њемачкој литерарној јавности све до појаве свога блога. Могуће је да је разлог његове популарности тај што се сакрио иза псеудонима Алеа Торик, који је уједно и наслов тог његовог занимљивог блога: *Aleatorik* (ријеч која иначе значи: случајност). И док о Хеку имамо врло мало података, о његовом женском алтер егу имамо комплетну биографију. „Алеа је у том виртуелном свијету рођена 1983. год. у мјесту Siebenbürgen у Румунији“, објашњава нам кандидат, „студирала је књижевност у Букурешту и Берлину и дипломски рад је одбранила на тему фикционалности“ (стр. 165). На наредним страницама свога рада А. Петровић детаљно и врло стручно и интересантно интерпретира овај необични Хеков књижевни експеримент, да би се на крају уопштено осврнуо и на позицију читаоца литерарног блога, коме се чини да би се све што је у интернет-роману описано, а допада му се, могло остварити и у његовом животу: „Иза свега би се могла крити очајничка потреба“, каже Петровић, „за аутентичним, за свијетом који је само благо закривљен, тако да фантазија у њему може да постане реалност. Колико год фикционални свијет био привлачан, он је истовремено и неприступачан, а бивајући окружен постмодерним остварењима која управо и наглашавају 'умјетно' у умјетничком, свјестан анахроности реалистичког приступа свезнајућег аутора, читалац радо прихвата фингирани свијет, јер има илузију да његова лична фантазија у том свијету може да буде остварена“ (стр. 169).

4. Оцјена о испуњености обима и квалитета у односу на пријављену тему (по

Александар Петровић магистрирао је 25. 02 2011. године са темом *Митски симболи у романима Макса Фриша*. Већ тада се одлучио да истраживања настави у области модерног њемачког романа. И пошто је формирао и ишчитао корпус од десет дневничких романа заједно са пратећом научном литературом, пријавио је и одобрена му је израда докторске дисертације на тему *Поетика дневничког романа*, а на основу извјештаја датираног 10. 03. 2015. који је писала комисија у саставу проф. др Рада Станаревић (ментор), проф. др Јосип Бабић и проф. др Јован Делић. Када се упореди тај извјештај са данашњом завршеном тезом, јасно је да је кандидат писао рад седам година, да је рад био већ поодмакао када је била одобрена израда и да је готова дисертација у потпуности, по свим тачкама, и у корпусу, и у методи, и у сврси и циљевима истраживања, испунила, наравно и заокружила, постављени задатак, па стога нема потребе да се сада ова ствар по тачкама поново излаже.

5. Научни резултати докторске дисертације

Корпус Петровићеве дисертације износи неколико хиљада страница. Он га је обрадио и систематизовао тако што је дјела анализирао по питању жанра, по питању аутобиографских елемената у грађењу ликова и фабуле, по питању монтирања стварних докумената у романескну фикцију, по питању структуре текста и наративног поступка. Но, урадио је и више од тога. Он не само да анализира него и пореди појединачна дјела, успоставља везу међу Рилкеом и Црњанским, међу Феспером, Јонсоном и Пекићем. Што значи, поједине анализе могу да стоје самостално, али оне све заједно нису тек обични збир, већ творе цјелину. Такође, кандидат је при анализи корпуса успио да стручну литературу користи са мјером, тако да не гуши примарни текст, то јест само књижевно дјело које је увијек и мора увијек бити у центру пажње. Када, на примјер, говори о Црњанском, кандидат се позива на студију Предрага Петровића *Авангардни роман без романа* (2008.), када разматра *Јакоба фон Гунтена*, указује на рад Хермана Бургера из 1967. о том Валзеровом дневничком роману, када тумачи мото у Фришовом роману *Штилер*,

²Испуњеност обима и квалитета у односу на пријављену тему, нарочито, треба да садржи: аналитички и системски прилаз у оцјењивању истраживачког постављеног предмета, циља и задатака у истраживању; испуњеност научног прилазу доказивања тврдњи или претпоставки у хипотезама, са обрадом података

истаћи ће шта о томе мисли Јасмина Ахметагић у својој књизи *Унутрашња страна постмодернизма: поглед на теорију* из 2005. године; о Јонсону ће излагати уз помоћ Дурцакове студије *Gespräche über den Roman: Formbestimmungen und Analysen* (1976.), док ће при интерпретацији Пекићевог дјела издашно цитирати рад Слободана Владушића „Смисао приповедне стратегије Борислава Пекића у Годинама које су појели скакавци“ (2009.). Ону пак научну литературу која се не односи на појединачни роман него на корпус у цјелини, а обрађује књижевно-теоријска питања као што је романескна проза уопште, с нагласком на 20. вијек и уз прикључак на интернет-роман на почетку 21. вијека, или као што су фиктивни и нефиктивни жанрови и дневнички роман који у себи спаја и једно и друго, затим митски симболи у модерном роману, улога реципијента у односу на отворену форму модерног романа, итд, – сва та питања кандидат разматра у оном већ споменутом оквиру на почетку и на крају дисертације. Тако секундарна литература не само што не преоптерећује разматране дневничке романе као примарна дјела, него се то не дешава ни са самом секундарном литературом. Једна врста научне литературе не гуши другу врсту, а при томе ипак оне заједно пружају цјеловит увид у предмет истраживања. Као примјер општетеоријске литературе на коју се кандидат најчешће позива наводимо: Х. Потер Абот, *Diary fiction. Writing as action* (1984.) и *Увод у теорију прозе* (2009.), Марио Андреоти, *Struktur der modernen Literatur* (2014.), Арно Дузини, *Tagebuch. Möglichkeiten einer Gattung* (2005.), Лорна Мартенс, *The Diary Novel* (1985.), Александар Петров, *Рађање модерне књижевности: роман* (1975.), Сретен Петровић, *Културологија* (2005.), Мирјана Стефановић, *Аутобиографија* (2010.), Јост Шнајдер, *Einführung in die Romananalyse* (2010.).

6. Примјењивост и корисност резултата у теорији и пракси³

Посебно је важно истаћи резултате Петровићевих истраживања по питању односа стварног аутора и фиктивног приповједача. Конкретно, у роману Уве Јонсона *Jahrestage* кандидат је изнашао да се аутор, са својим стварним именом, убацио у фиктивни текст и ушао у дијалог са фиктивном фигуром, Гезином Креспал. Има, додуше, таквих примјера пробијања фикције већ код њемачких романтичара у првим деценијама 19. вијека, рецимо код Жана Паула, Шамисоа, или Хофмана. Али док у романтичарском дјелу огољавање фикције указује да је књижевно дјело само игра а

³ Истаћи посебно примјенљивост и корисност у односу на постојећа рејешења теорије и праксе

не стварност, и то игра вишестепене фикције, дотле ово преклапање реалног аутора и фиктивног наратора које Петровић разматра у својој дисертацији, показује да је, сам по себи суштински, фиктивни статус романа у новије вријеме код неких аутора доведен у питање, јако уздрман, ако не и поништен. На тај начин кандидат се надовезује на сличне закључке у домаћим истраживањима, у студији Раде Станаревић о Деблиновом роману *Berlin Alexanderplatz*, први пут објављеној 1994, и у докторској дисертацији Анђелке Крстановић о наративним поступцима Петера Хандкеа из 2016. године гдје се ова појава јасно испољава у термину *Autor/Erzähler*.

И док је ово само једна илустрација на који се начин жанр дневничког романа доводи до самих граница издржљивости, Петровић ће у посебном одјелку своје дисертације о интернет-дневнику, који се стручно назива блог (стр. 158–175), ову идеју развити до краја. Том приликом он ће користити и објаснити читав низ репрезентативних теоријских радова из дате области. Ево неколико примјера са списка те врсте секундарне литературе: Еспен Ј. Арсет, „Нелинеарност у теорији књижевности“ (2015.), Драган Бабић, „Неколико теза о твитер прози“ (2015.), Владислава Гордић-Петковић, *Дигитална књижевност* (2004.), Бранислав Живановић, „Твитер проза као ехо усменог приповедања“ (2015.), Руш-Шанце-Шверинг, *Theorien der neuen Medien* (2007.), Албан Николај Хербст, *Kleine Theorie des literarischen Bloggens* (2011.), Бред Хил, *Bloggng for dummies* (2006.).

Излагања А. Петровића о најновијим литерарним интернет-дневницима и примјерима твитер-књижевности пропраћена су ликовним прилозима. У овој области истраживања кандидат је отишао довољно далеко да ће на основу већ урађеног моћи да објави засебну студију.

7. Начин презентирања резултата научној јавности⁴

Мр Александар Петровић објавио је до сада следеће научне радове:

1. „*Homo Faber* Макса Фриша и антички мит“ / Зборник радова са научног скупа *Наука и традиција*, том 1, Пале: Филозофски факултет, 2013, стр. 509–515.

У роману Хомо Фабер, Макс Фриш је обилато користио митске симболе. Ти симболи имају различито митолошко поријекло. Фриш се, ослањао на више митолошких наслеђа, прије свага на античко и хришћанско. Овај рад се бави оном митском симболиком која потиче из античких митова. У раду се тумачи употреба митских симбола, који потичу из античке митологије, а прије свега из мита о

⁴ Наводе се радови докторанта у зборницима и часописима у којима су објављени (истраживачки проблеми и резултати предмета истраживања докторске дисертације)

Едипу.

2. „Идентитет у романима Макса Фриша између модерне и постмодерне / *Радови Филозофског факултета*, Пале 2013, стр. 227–236.

Идентитет модерног човјека је једна од најзаступљенијих и најистраженијих тема у романима Макса Фриша. Ипак, у свјетлу најновијих теорија наративног идентитета, ова тема тражи да се освијетли и са те стране. Рад ће се бавити Фришовим романима из ране и зреле фазе, пратећи еволуцију Фришовог мишљења и књижевног сазријевања. Проблематизовањем идентитета Фриш се креће у оквирима књижевне и филозофске модерне правећи значајан искорак ка постмодерни, дјелећи са њом заједничке идеале, антиципирајући њене теорије, али и примјењујући технике књижевне постмодерне.

3. „Есејизам и ескапизам Петера Хандкеа од *Моравске ноћи* до *Покуса о Тихом мјесту*, *Радови Филозофског факултета*, Пале 2014, стр. 119–126.

Рад покушава да мотивски повеже дјела Петера Хандкеа *Покус о Тихом мјесту* и *Моравска ноћ*, те да у овом свјетлу протумачи и ескапизам умјетника у глобализованом свијету. У овом покушају централно мјесто налази анализа форме дјела као и значај језика и причања у Хандкеовој поетици. Ескапизам и есејизам се при томе показују као благотворни излази и брана од неподношљивог притиска глобализованог свијета.

8. ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ⁵

Комисија у саставу др Рада Станаревић, др Анђелка Крстановић и др Јован Делић детаљно је прегледала докторску дисертацију мр. Александра Петровића *Поетика дневничког романа* и дошла једногласно до закључка да је кандидат у сваком погледу испунио задатак. Већ сам „Садржај“ рада то показује: у исто вријеме је разгранат, прецизан и прегледан. Исто важи, како смо напријед изложили, и за остала поглавља дисертације. И у херменеутичком, и у књижевно-историјском, и у теоријском погледу сви дневнички романи из корпуса су успјешно представљени, док се посљедњи дио дисертације о електронском дневнику истиче као иновантиван у изучавању књижевности, па самим тим и као значајан допринос у будућим научним истраживањима ове области.

Зато Комисија предлаже Наставно-научном вијећу Филозофског факултета Пале

⁵У закључку се, поред осталог, наводи и назив квалификације коју докторант стиче одбраном тезе

Универзитета Источно Сарајево да се кандидат, мр. Александар Петровић, позове на усмену одбрану, што му омогућује да стекне титулу доктора књижевних наука.

Мјесто: Источно Сарајево

Датум: 19. 02. 2018.

Комисија:

1. Др Рада Станаревић, ванредни професор, Специфичне књижевности – Њемачка књижевност, Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет у Палама, ментор;

2. Др Анђелка Крстановић, доцент, Специфичне књижевности – Њемачка књижевност Универзитет у Бањој Луци, Филолошки факултет у Бањој Луци, члан;

3. Др Јован Делић, Редовни професор, Српска књижевност Универзитет у Београду, Филолошки факултет у Београду, члан;

Издвојено мишљење⁶: (нема издвојених мишљења)

⁶Чланови комисије који се не слажу са мишљењем већине чланова комисије, обавезни су да у извештај унесу издвојено мишљење са образложењем разлога због се не слажу са мишљењем већине чланова комисије (члан комисије који је издвојио мишљење потписује се испод навода о издвојеном мишљењу)